

neprehodna brez miniranja. S tem je bilo delo v spodnjem delu jame, žal, zaključeno. Po pristanku vodje akcije, Tomaža Planine, se je pričela prva konica takoj vračati, druga pa se je odpravila spat.

Po tem skrajšanem planu se je pri povratku prve konice obenem v jamo spustila fotoekipa, ki je odšla naravnost v Tržaški rov. Prva konica se je takoj vrnila na površje. Ker je bilo vreme povsem varno, je s privoljenjem nadomestnega vodje, dr. U. Tršana, raziskala nekaj manjših jam v okolici Rašporja.

Fotoekipa in konica sta bili z materialom že ob 18. uri pod vitlom, ob 22. uri pa je bila cela odprava zbrana v bazi v Rašporju. S tem je bilo glavno delo v jami končano. Izmerjeni in prefotografirani so bili vsi spodnji deli jame. Pobrani so bili vzorci kamnin, pa tudi nekaj primerkov sadre in fosilov. Naslednjega dne se je spustila v Božičevo dvorano še tretja konica, ki je splezala v težko dostopen zgornji konec dvorane in tam odkrila neznano brezno (Stransko brezno). Na telefonski poziv so takoj dobili s površja primerno količino lestvic, in ugotovili, da se stopnjema spušča do globine 50 m, ko se priključi enemu kaminov, ki zijajo nad točko F. Ob 12. uri je bilo brezno izmerjeno. Sledil je dvig do vitla, nato pa demontaža vitla in njegov transport iz jame.

France Šušteršič

IZZA OZADJA RAZISKAV ŽANKANE JAME V LETU 1968

Leta 1945 so zaradi spremembe meje z Italijo na jugoslovanski strani pristale štiri velike jame, ki so jih četrto stoletja prej raziskovali Tržačani: Jazben (Abisso di Verco, 518 m / SLO), Habečkov brezen (Abisso di Montenero, 480 m / SLO), Žankana jama (Abisso Bertarelli, 450 m / HR) in Gotovž (Abisso Federico Prez, 420 m / HR). V svojem času so veljale za najgloblje na svetu. V okrog 20 letih, ki so minila od raziskav, so na globinski lestvici sicer zdrsnile nekoliko niže, a še vedno obveljale za najgloblje v državi¹. Za peto najglobljo jamo v Jugoslaviji je obveljal veljal Duboki do (ČG)².

V Ljubljano smo se vrnil naslednjega dne, v nedeljo 4. 5. 1969. Kakor prvič je tudi tokrat vodil akcijo klubski predsednik Tomaž Planina. Dokler je bil v jami, ga je nadomeščal dr. Uroš Tršan. Sodelovali so še: Di Batista, Ileršič, Juvan, Kanoni, Kovač, Krivic, Kunaver, Pirnat, dr. Praprotnik, Puc, Suwa, Šušteršič, Trenz, Verbovšek, Vogrič in Weisbacher. Na obeh akcijah je nudil nesebično gostoljubje Anton Božič z Rašporja, za kar se mu tu najlepše zahvaljujemo.

Rezultati druge akcije

Meritve so pokazale, da je z novimi deli vred jama globoka le 361 ± 5 m, njena vodoravna projekcija pa je dolga 1106 m. Tehnične in organizacijske izboljšave so se pokazale za zelo koristne. Prav tako so bili vsi člani dorasli akciji, dobro so se izkazali tudi pripravniki.

Ponovne meritve Jazbena in Gotovža, ki sta bila po prvi akciji na globinski lestvici pred Žankano jamo, so ju skrajšali na 334 m oziroma 320 m, tako da je Žankana jama spet najgloblja v Jugoslaviji. Seveda pa njena globina v svetovnem merilu ni velika in naša naloga je, da čim prej najdemo kaj globljega. Obiska Jeskinie Snježne 1968 in Gouffre Bergerja 1969 sta pokazala, da smo dorasli tudi najglobljim jamam na svetu.

Zgodbo je zato treba začeti v Trstu. Po tem, ko je nova italijanska oblast po WWI razpustila vsa neitalijanska društva, sta izmed nekaj manj pomembnih, formalno italijanskih jamarskih organizacij izstopali Commissione Grotte della Societa Alpina delle Giulie, ki se je imela za bolj znanstveno ter Associazione XXX Ottobre, ki je dajala nekoliko več poudarka športno-jamarskemu vidiku.

V strahu pred jugoslovansko revanšo so se prva leta po vojni italijanske vojaške oblasti živo zanimale tudi za kraško podzemlje na obmejnih ozemljih, ki bi se ga dalo uporabiti v

¹ Proti koncu 70-ih let se je v svetovni literaturi nekaj let pojavljalo ime še ene globoke jame, ki naj bi ležala na jugoslovanskem ozemlju. Zapisano je »Veliche Zabce«, segla naj bi prek 500 m globoko. Način zapisa kaže na italijanski vir. Glede na krajevno ime bi jama mogla biti nekje na Tolminskem ali nad Vipavsko dolino. Danes na obeh ozemljih poznamo še globlje jame, a so take, da bi jih s tedanjo tehnologijo ne obvladali niti 300 m globoko. Verjetno gre za napako pri prepisovanju. Najbrž je enkrat izpadla decimalna vejica in čisto običajno brezno je »postalo« desetkrat globlje. Manj verjetno možnost ponuja tudi širša okolica Zabič pri Ilirski Bistrici.

² V času prve svetovne vojne ga je pri iskanju izdatnejšega vodnega vira za Boko Kotorsko raziskala inženirska ekipa avstro-ogrsk armade pod vodstvom dunajskega speleologa G. Lahnerja. Številka 310 m globine se je sicer pojavljala v literaturi, a posebnega pomena globokim jamam tedaj niso posvečali.

naslednji vojni. Časovnica pokaže, da je prav »mentorstvo« vojske v prvi polovici v dvajsetih let tržaškemu jamarstvu vililo neverjeten zagon. V največji tajnosti je nastal Vojaški kataster jam (tedanje) Julijske Benečije. Vojaško manj pomemben del sta v svoji, za svoj čas odlični, knjigi Duemilla Grotte (1926) uporabila Bertarelli in Boegan. V naslednjem desetletju je zanimanje za jamarstvo po vsej Italiji, ki na jamarskem področju dotlej ni dosti pomenila, dobesedno poskočilo. To ni ušlo fašističnim civilnim oblastem, ki so v doseganju jamarsko-športnih dosežkov odkrile še eno sredstvo politične propagande.

Neogibno se je pojavil pritisk za doseganje čim bolj udarnih rezultatov. »Poglabljanje« oz. »nategovanje« jam je postalo samoumevno. To vem iz prve roke. Pri kozarčku grappe se mi je poleti 1969 o tem obširno razgovoril legendarni Carlo Finocchiaro. Takrat so nas Tržačani že jemali resno in zadrege kar ni mogel skriti. V opravičilo mi je povedal, da so Žankano jamo interno³ vedno imeli za globoko okrog 380 m. Zaupal mi je tudi več ušesu manj prijetnih podrobnosti, ki so ponovno udarile na plan ob izidu S.L. Medeotove knjižice Una tragedia speleologica di 50 anni fa: L'Abisso Bertarelli (1925–1975) leta 1975. O ostalih »velikankah« takrat nisva govorila.

Ne glede na povedano, sposobnosti in uspešnosti takratnih (20-leta XX stoletja) tržaških jamarjev ne gre podcenjevati. Dotlej tako globokih požiralnih jam ni raziskoval še nihče. Vsega se je bilo treba šele naučiti. Po svetu so se jamarska/speleološka društva še vedno imela predvsem za amatersko-znanstvena in vsaj skušala tako delovati. Kjer jih je bilo v nekem ožjem okolju več, so se – pač glede na splošno zanimanje večine članstva - prve razlike v gledanju sicer že kazale.

V Sloveniji oz. pri našem društvu je v korist »znanstvenosti« bolj športni vidik jamarstva zaostal celo za pionirsko dobo Drenovcev⁴. Med obema svetovnima vojnama je slovensko (in jugoslovansko) jamarstvo za dve ali tri generacije capljalo za tržaškim. Ponovitev Habečkovega brezna (1954)⁵ je zato pomenila pravi kvantni skok in mentalni preboj. Sledila je slovenska odprava v Jazben (1958). Hrvati so leta 1959 poskusili v Gotovžu. Akcijo, na kateri je sodelovalo 74 udeležencev, je

prekinila nevihta. Žrtvam so se izognili, a je narasla voda odplavila mnogo opreme. Do nadaljnjega – tudi pod vplivom spomina na nesrečno tržaško odpravo leta 1925 – je Žankana jama obstala na čelu lestvice najglobljih jugoslovanskih jam.

Habečkov brezen in Jazben sta dobila načrta, ki ju pozneje ni bilo več treba resno popravljati. Ponovitvi zato kljub časovnemu zaostanku lahko imamo za uspešni. Izročilo pove (znan mi ni noben dokument), da so proti koncu desetletja člani našega društva raziskovali tudi Duboki do. Kako daleč so prišli, ne vemo. Ohranil se je le spomin na nezgodo, ki se je končala brez hujših posledic.

Kljub časovnemu zamiku imajo Tržaške in pozneje slovenske odprave kar precej skupnega – tedanje jamarstvo je prišlo do roba zmogljivosti. Dostopna in uveljavljena oprema je komajda ustrezala; kako raziskovati velike ponorne jame pa so se jamarji morali šele naučiti. Vsaj v javnosti so se odprave predstavljale kot znanstvene (predvsem hidrološke). Pripravljene in izpeljane so bile na »himalajski« (piramiden) način; to še toliko bolj, ker so/bi se morali do dna spustiti tudi tehnično manj pripravljeni »znanstveniki«. Že med vrsticami pa se da razbrati, da je vsakič šlo precej na tesno. Udeleženci so vedeli povedati še več; dostikrat je šlo že krepko za nohte. Zaplete so z improvizacijo reševali nadpovprečno pripravljeni in požrtvovalni posamezniki. Tako italijanske kot naše odprave so se brez potrebe držale nenapisanega pravila, da se vodne jame raziskuje ob suši. V tem grmu tiči velik zajec – bolj kot stabilna, morda malo višja vodna gladina, so nevarne nevihte. Pri prvi veliki odpravi v Žankano jamo je zato prišlo celo do dveh smrtnih žrtev.

Zaradi zaostrenih političnih razmer prva leta po WWII stikov z zamejstvom skorajda ni bilo. Francozi in Italijani so hitro spet »potegnili«, na sceno so stopili tudi Poljaki in Angleži. Pri nas so nastavke za korak dalje pognale bolj ali manj same, iz lastnih izkušenj. Generacija mlajših članov našega društva je pričela raziskovati visokogorski kras⁶. Jasno se je pokazalo, kaj je z opremo narobe. Novoustanovljena tehnična komisija je sistematično razvila nova opremo, predvsem čelne svetilke in »aluminijaste« lestve⁷. Začeli so se tudi stiki s tujimi jamarji; najprej Poljaki.

³ Odpravi, ki je prva dosegla Italijanski sifon (1925), so sledile še najmanj tri.

⁴ Po tem, ko je leta 1886 Putik raziskal Gradišnico, so bile prve tri najgloblje raziskane jame na svetu (Labodnica, Pečina na Hudem letu in Gradišnica) vsaj delno v slovenskih rokah.

⁵ Glej poseben sestavek v tej številki GP – France Šušteršič: Najgloblje jame v Jugoslaviji v 50-ih letih prejšnjega stoletja.

⁶ Glej J. Štirnov prispevek o raziskavah na Malih podih pod Skuto v tej številki GP.

⁷ Pozornemu bralcu več kot vsako naštevanje pove prispevek J. Kunaverja o raziskavah Brezna pri Medvedovi konti v lanski številki GP (str. 12–15).

Deset let kasneje so bili temelji za korak naprej položeni. Šibke točke, ki jih omenjam v prejšnjem odstavku, so postale očitne in razrešljive. Zaradi spremenjenih političnih razmer so stiki s tujino postali skoraj rutina. Aktivno članstvo se je v društvu v glavnem že zamenjalo, a smo »najnovejši mladi« imeli kje graditi naprej. V Najdeni jami in na Kaninu so uspehi takorekoč viseli v zraku, a se tam »po starem« skorajda ni dalo raziskovati. Če sta prejšnji generaciji razrešili konkretne tehnične podrobnosti pri opremi, je bila naša naloga, da ugotovimo, kako iz nje potegniti čim več. Zdaj je šlo za organizacijo in strategijo. Od alpinistov, s katerimi se nismo srečevali samo na Turncu, smo se navzeli filozofije »alpskega stila«⁸, ostalo pa smo reševali sami.

Leto 1968 se je začelo optimistično. Zelo sta uspeli večdnevni raziskovalni akciji v Sežani in na Kaninu. Zgodaj poleti smo gostili člane South Wales Caving Cluba, ki so se prejšnje leto proslavili v Balinki (HR) in pokazalo se je, da nismo nič slabši od njih. Treba se je bilo samo še resno preiskusiti, koliko zares zmoremo. Da bo to v »rekordni« Žankani jami, je bilo jasno samo po sebi. Preizkus smo prestali brez težav. Samo mesec dni po Žankani jami je dokočno »padel« tudi Jazben in pristal pri 334 m globine. Ob letu je sledil Gotovž⁹, od katerega je ostalo samo še 320 m. V Pološki jami je že čez leto padel novi državni, kmalu pa tudi prvi svetovni rekord¹⁰. Na domači jamarski sceni je naslednjih nekaj let bilo popolnoma naših.

Leta 1968 zgolj tehnični uspeh v Žankani jami ni več mogel biti kaj posebnega. Jamarsko občestvo za mejo in še dlje¹¹ je osupnila predvsem lahkota, s katero smo obvladali pravkar našteje jame. Zdaj so drugi iskali stika z nami.

Doma pa ni šlo tako nalahko. Človek bi pričakoval, da nas bo vodstvo JZS¹² podpiralo oz. vršilo naloge, ki jih vsaka zveza pač ima. Nekaj pohval so s kislim obrazom sicer podelili, a iz meglene ozadja je dosti bolj agresivno odmevalo, češ da smo šli v Žankano jama zato, da ponižamo druga društva. Nesmisel je popoln. Kaj si o našem obisku Žankane jame mislijo doma, nam preprosto ni smelo biti mar. Vprašanje, ki nas je zanimalo, je bilo, kaj in kako raziskujejo naši vzorniki po svetu in koliko od tega smo sposobni narediti mi. Morda je doma nekatere¹³ najbolj bolelo prav to.

Med »ukrepe«, ki naj nam pristržejo peruti, je spadal tudi ta, da nam je bil dostop v Naše jame, glasilo JZS, takorekoč zaprt. Vsaj v smislu, da bi tam razglašali svoje poglede na jamarstvo. Naš odgovor je bil hiter in preprost – začeli smo izdajati Glas podzemlja, ki zdaj, ko to beremo (2019) slavi svojo polstoletnico. Ali ni to Člansko? Urednice bodo kajpak pripomnile, da s seboj nosi tudi dolžnosti...

Leti 1963 in 1968 sta za društvo – vsako po svoje – bili prelomni. Če raziskava Najdene jame pomeni nekakšen odskok, je društvo pet let kasneje v Žankani definitivno uspešno doskočilo na kvalitetno višjem nivoju. Naša ponovitev Žankane jame (plus nenačrtovano odkritje novih delov) sta pokazala, da smo slovenski jamarji ujeli svetovne trende in da smo vredni nasledniki pionirjev od Valvasorja dalje. Po že več kot pol stoletja smo še vedno trdno v sedlu in z zadovoljstvom ugotavljamo, da so nam sledila vsaj najpomembnejša društva.

V Žankani jami so hrvaški jamarji do danes »potegnili« v vseh smereh. Tistim, ki nam je do jame ostal nekoliko čustven odnos, je tak razvoj gotovo v veselje.

⁸ Kaj več si lahko preberete v: JKLM – kaj se je sprožilo pred 50 leti in kaj odhajajoči generaciji JKLM pomeni danes. Glas podzemlja 2018, 4-7 in v uvodniku k jubilejni številki GP 2013, str.3–6).

⁹ Informacija v korist naslednikom. V Gotovžu nismo prišli do fizičnega dna, pač pa je raziskavo ustavil plinski sifon. Tržačani so nam kasneje povedali, da so nanj naleteli tudi oni. Torej bo bodočim ponavljalcem treba misliti tudi na to.

¹⁰ Namreč v plezanju navzgor. Kakega pol leta so se na vrhu izmenjavale Pološka jama in Cuves de Sassenage. Nato je »potegnil« Hölloch in obe pustil globoko za sabo.

¹¹ Pa tudi nas.

¹² Tedaj še DZRJS.

¹³ Večini Slovencev, ki so se tako ali drugače imeli za jamarje, je najbrž celo malo godilo, da smo »južnjakom« pokazali, koliko nas je »ta podalpskih« v hlačah. V vodstvu JZS pa je bilo nekaj ljudi, ki preprosto niso razumeli, da jih je čas povozil in so naš uspeh sprejeli kot osebno žalitev. Ti so v naslednjih letih do neke mere uspešno hujskali sloveske jamarje proti nam.

¹⁴ To je čisto izvirna verzija. Nastajala je sproti, potem ko smo jama že razopremili in se vračali v Rašpor. Besedilo ima z resničnimi dogodki sicer bolj malo skupnega. Se pa iz razdalje 50 let lepo pokaže alegorija (takrat neopazna) na takratne odnose JKLM – JZS.

Žankana¹⁴

[melodija »Gusarska«]

Sredi Istre črna luknja,
sredi luknje vitel je,
gor na vitlu je en jamar,
ki v brezno spušča se.
Heja, bumbarasa, heja
bumbarasa,
heja, o, o-o-o, o-o-o, o-o,
o-o, o-o-o, o-o-o, o-o.

Grom buči in strela šviga
in vse vode not' hite,
sedem jamarjev grozeče
slapu kažejo zobe.
Heja, bumbarasa, ...

V meandru so pasaže,
voda jih zaliva že,
sam svet Putick se
prikaže,
jamarji v kamin beže.
Heja, bumbarasa, ...

Zmanjkalo jim je že hrane,
reševalna je za en kur'c,
Inštitut si roke mane,
klub Ljubljanski kmal' bo
fuč.
Heja, bumbarasa, ...

Tam pod Lipo stari člani
so ob pirčku zbrani vsi,
enoglasno so sklenili,
da jih treba rešit' je!
Heja, bumbarasa, ...

V pivovarno so zavili,
sodček piva so kupil',
noter v jamo ga zvalili,
jamarji so ga dobil'.
Heja, bumbarasa, ...

Ko pa pivo so popili,
ogelj švigne jim iz rit',
nove sile so dobili
in se s slapom šli borit.
Heja, bumbarasa, ...

Ko pa voda je spoznala,
da prot' pirčku se ne da,
v svoje luknje se pobrala,
jamarji gredo do dna!
Heja, bumbarasa, ...

Viktor Koselj - Viki

PLANINSKA JAMA – ISKANJE POTI V SMERI PIVKE JAME

Prispevek k zgodovini jamskega potapljanja

Udeleženci ekskurzije, januar 1964: Ivan Gams - Vanč, vodja; Rado Gospodarič, IRK; Alojz Vadnjal, IRK; Peter Kodre, potapljač; Viktor Koselj - Viki, potapljač; Zvone Kralj, fotograf

Najbrž je redek jamar, ki še ni obiskal Planinske jame pri Planini. Tukaj izvira Unec, ki teče po Planinskem polju, na koncu ponikne in pride na dan kot Ljubljana na Vrhnikih. Znana snov iz zemljepisa osnovne šole, kajne?! Malo bolj poglobljeno znanje pa nam pove, da se v jami združita dve reki: Pivka in Rak.

Reka Pivka je kraška reka ponikalnica, ki teče po Pivški dolini. Prvi izviri Pivke so verjetno že studenci v Žlebovih pod Milanjo nad Koritnicami, vendar njihova voda takoj izgine v tla.

Pravi izvir reke Pivke leži pri vasi Zagorje, glavna voda pa prihaja na dan iz bruhalnika v Pivščah. Ob obilnejših padavinah voda prihaja na dan tudi iz nižje ležečih izvirov ob vznožju Tabora. Ostali pritoki Pivke se v reko stekajo z zahodnih pobočij Javornika in Snežnika. Glede na količino vode se pomika začetek rečice od Zagorja pa vse do Matenje vasi. Kadar je vode veliko, nastanejo v kotanjah, ki jih je izdolbla voda, občasna jezera. Imenujejo se po bližnjih krajih Kalško jezero, Zagorsko jezero, Drskovško jezero in Parsko jezero.

Pivka skozi Pivško dolino teče počasi in v številnih zavojih, ob deževju pa je zanjo značilno poplavljanje. Reka Pivka nato na koncu Postojnskega kraškega polja ponikne pod hrib Sovič in nadaljuje svoj podzemni tok proti

podzemnemu sotočju z Rakom v Planinski jami. Na plano nato Pivka priteče kot reka Unica. Med podzemnim tokom je Pivka ustvarila najdaljšo podzemno jamo v Sloveniji, Postojnsko jamo. Skozi jamo pa teče le del povirnih voda reke Pivke, saj jih del odteka v reko Reko in Vipavo, razmerje pa je odvisno od vodostaja reke. Nekateri podzemni vodni tokovi so si namreč utrlj pot pod strugo Pivke.

Rak izvira v Rakovem Škocjanu, teče po njegovi dolini in ponikne v Tkalci jami. V požiralnikih na Cerkniškem polju ponika voda v več smereh in eden izmed njih je tudi Rakov Škocjan.

Prvi metri Planinske jame so bili sredi januarja 1964, ko je Ivan Gams - Vanč organiziral potapljaško ekskurzijo v sifon Pivkinega rokava, tj. tam, kjer se Pivka prikaže v Planinski

Prvi metri Planinske jame januarja 1964 (foto: Zvone Kralj).